

Szondi Bence¹

A nyugat-balkáni országok európai uniós integrációjának egyes kérdései²

Bevezetés

Jugoszlávia³ a délszláv államok⁴ egysége (és természetesen annak megkérdőjelezhetetlen vezetője, Josip Broz Tito) révén működő integrációs kísérlet volt, mely több olyan szervezési elvet is felmutatott, amely ma az Európai Unióban is érvényesül. Ilyen például a tagállamok közötti újraelosztás, vagy a szövetségi struktúra⁵, habár az is elmondható, hogy Jugoszlávia föderatív állam volt, míg a mai Európai Unió voltaképpen szuverén államok intézményesített együttműködésén alapuló szövetsége. Jugoszlávia egysége azonban számos tényező hatására egy véres konfliktussorozatban összeomlott. Az egykori tagállamok piaci rendkívül szétterjedt képet mutatnak a szoros földrajzi, kulturális és történelmi kapcsolatok ellenére.⁶

A köztudatban talán kevésbé ismert, hogy az egykori Jugoszlávia kiváló kapcsolatokat ápolt az Európai Unió jogelődjével, az Európai Gazdasági Közösséggel (a továbbiakban: EGK). Csatlakozása reális lehetőség volt egészen a délszláv háború kitöréséig. Felvethető tehát a kérdés, hogy mennyiben van szó az utódállamok uniós integrációja vonatkozásában egyfajta kontinuitásról a délszláv egységes piac szempontjából.

Jelen cikk azt vizsgálja, hogy a nyugat-balkáni államok európai uniós integrációja milyen potenciális előnyökkel és kockázatokkal járhat ezen országok és az Európai Unió, valamint annak tagállamai számára. Abból a feltételezésből indulunk ki, hogy az integrációs folyamat kölcsönös előnyökkel járhat, a tényleges megvalósulás azonban egyre több, példákkel jól alátámasztható nehézségbe ütközik. Ezek közé tartoznak többek között olyan uniós szakpolitikák, amelyek megvalósulásához rendelt források már a nyugat-balkáni tagjelölt országok számára is hozzáférhetővé váltak. E tanulmány foglalkozik továbbá ennek többes hasznairól, valamint vizsgálja az e mögött rejlő esetleges motivációkat.

Történelmi európai kapcsolatok és jelenlegi hatásuk

A jugoszláv belső piac és az európai uniós közös piac összehasonlítása, bár érdekes kérdés,⁷ mégis problémás. Ennek egyik oka az, hogy Jugoszlávia – több alkotmánymódosítás eredményeként – különböző mértékben együttműködő tagköztársaságok szövetsége volt, melyek önálló államisággal (szuverenitással) nem rendelkeztek. Az Európai Unió és annak jogelődjei

---

¹ Jogász, a Szegedi Tudományegyetem korábbi hallgatója.

² A kutatás az NKFI-1, 150753 számú, „A délszláv államok igazságszolgáltatási rendszerei az Európai Unió követelmények tükrében” című pályázat keretében zajlott.

³ Jelen cikkben Jugoszlávia 1945 és 1991 közötti állapotát (Jugoszláv Föderatív Népköztársaság, majd Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság) vettem alapul.

⁴ „Délszláv államok” alatt – Koszovó kivételével – az egykori jugoszláv tagköztársaságok, úgy mint: Szlovénia, Horvátország, Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Szerbia és Észak-Macedónia képezi vizsgálatom tárgyát.

⁵ MOCSÁRY PÉTER: *Az Európai Unió érdekei a bővítésben*. In: Koller Boglárka - Ördögh Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Dialóg Campus Kiadó, 2019. p. 43.

⁶ Uo. p. 53.

⁷ Az összehasonlítás igényét alátámasztja az EU és a valamikori Jugoszlávia közötti hasonlóságok és különbségek jellemzői, melyek mentén esetleg olyan párhuzamokat is találhatunk, melyek a jugoszláv utódállamokban esetleg még megtalálhatóak, és az integrációs folyamatok katalizátorai lehetnek, vagy azokat épp megakaszthatják.

ellenben önálló és szuverén államok intézményesített együttműködési formája, ahol ezen államok a közös uniós döntéshozatal és az egységes belső piac működtetése érdekében a szuverenitásuk egyes (és egyre bővülő) elemeit együtt gyakorolnak, illetve az uniós szervekre egyre bővülő hatásköröket ruháznak át.

Mindkét entitás rendelkezik számos közös vonással is (illetve, Jugoszlávia esetében a „rendelkezett” a megfelelő kifejezés), melyek közé sorolható a saját belső piac (Jugoszlávia egy államként, míg az EU szuverén államok közösségeként). Amíg az EU-ban a döntéseket az államok demokratikus úton hozzák, addig Jugoszláviában – kiváltképp a kezdeti időkben – az állampárt által központilag meghatározott úton működött. A későbbiekben a tagköztársaságok már ugyan nagyobb beleszólást kaptak az őket érintő piaci döntések meghozatalába, azonban – ellentétben az EU tagállamaival – nem rendelkeztek például önálló külgazdasági döntéskörrel. Jellemző volt a tehetősebb tagköztársaságoktól történő forráselvonás a kedvezőtlenebb helyzetben levő tagköztársaságok javára, azonban ez nem eredményezte (igazából kevésbé célozta) a Jugoszlávia egészére vonatkoztatott gazdasági érdekek érvényesülését, az elmaradottabb tagköztársaságok fejlődését. Az európai uniós támogatási rendszer viszont az egységes uniós gazdasági érdekek érvényesülését kívánja érvényre juttatni az elmaradottabb régiók számára célzottan juttatott támogatásokkal.

Az érintett kérdéskör szempontjából felmerülő fontos kérdés, hogy az Európai Unió és a nyugati-balkáni országok miért vannak kölcsönösen egymásra utalva. Következik ez egyrészt Európa földrajzából, a közös kulturális és történelmi hagyományokból, valamint abból, hogy az említett országok egy jelentős része korábban az Osztrák-Magyar Monarchia közigazgatása alá tartozott hosszabb-rövidebb ideig,⁸ így a nyugati típusú berendezkedés bizonyos vonásait is többé-kevésbé magáénak tudhatja.

Összehasonlítva a volt jugoszláv tagállamokat, az I. világháború előtti időkben a mai Horvátország és Szlovénia lényegesen fejlettebbek és gazdagabbak, és könnyűiparuk révén előnyösebb helyzetben voltak a szocialista Jugoszlávia tagállamai között. A délebbi jugoszláv tagköztársaságok viszont, mint a korábban az Oszmán Birodalomhoz tartozó területek, lényegesen fejletlenebbek maradtak és ez a különbség ma is látható.⁹

A nyugat-balkáni országok és az Európai Unió kapcsolata vonatkozásában tetten érhető egyfajta „se veled, se nélküled” polémia, amely az Európai Unió részéről a „bővítési fáradtságban”, míg a tagjelölt nyugat-balkáni országok politikai és társadalmi rétegei szempontjából egyfajta euroszkepticizmusban érhető tetten.¹⁰ Mindkét oldalnál megfigyelhető a bővítési mechanizmusok létjogosultságának és működőképességének megkérdőjelezése, vagy legalábbis azok megreformálásának igénye.¹¹

Figyelembe kell venni azonban azt is, hogy az EU részéről milyen jellegű és mértékű az új tagok felvételével kapcsolatos szándék, illetve kapacitás. Ennek kapcsán érdekes jelenség a fentebb említett bővítési fáradtság, melyet táplál a 2004-es nagy kelet-európai tagfelvétel hatásai és az, hogy a közelmúltbeli gazdasági válságok után a további bővítések szükségessége és jelentősége, valamint lehetőségei és kihívásai miatt az EU régi tagállamai között egyre jelentősebb a kétely az EU integrációs kapacitásával kapcsolatban.¹²

---

⁸ MOCSÁRY 2019. p. 43.

⁹ JAMES ROBERTSON: *The Life and Death of Yugoslav Socialism*. In: *Catalyst*, Jacobin, 2017/7. p. 4.

¹⁰ E két fogalom részletezését lásd a későbbiekben.

¹¹ WOUTER ZWEERS: *Between effective engagement and damaging politicisation: Prospects for a credible EU enlargement policy to the Western Balkans*. In: *Clingendael Magazine for International Relations*, 2019/5. p. 2.

¹² MOCSÁRY 2019. p. 43.

Jugoszlávia széthullása az általa korábban vallott „el nem kötelezettség” elvének feladását, vagyis inkább annak megszűnését hozta. Az utódállamokban egyúttal újabb elköteleződések jelentek meg az 1990-es évektől: Szerbia Oroszország felé; Horvátország, Szlovénia az Európai Unió felé kezdett közelíteni, Bosznia-Hercegovina pedig – megosztottsága mentén – Szerbia, illetve a muzulmán országok felé nyitott az európai uniós integrációs törekvései mellett. Az utóbbi időben az Európai Unió és Oroszország mellett további nagyhatalmi szereplőként van jelen a teljes térségben Kína is, gazdasági befolyásával.

Az integrációs folyamatban nehézséget jelentett Jugoszlávia és az Európai Gazdasági Közösség (mint a mai Európai Unió jogelődje) kapcsolatában az egységes jugoszláv partneri gondolkodás hiánya, mely ma bizonyos jugoszláv utódállamok és az Európai Unió kapcsolatában is megfigyelhető. A háborút követő időkben pedig már az európai részről történő balkáni nyitás lassúsága is felvethető, mellyel egyidejűleg az előbbieken említett külső nagyhatalmak megerősödése és térségbeli tényezőként történő megjelenése – ide nem értve persze a régebb óta jelen levő és a történelmi, kulturális alapokon nyugvó kapcsolatokat – már az EU és a nyugat-balkáni országok kapcsolatát is befolyásolja.

Nemcsak a nyugat-balkáni országok, de az Unió és annak földrajzi egységei átjárhatóságát jelentősen javítaná a térség uniós tagsága. A nyugat-balkáni országok lényegében az EU tagállamai által körbevett térség. Egyazon szövetségi rendszerben, vagyis az Európai Unió által biztosított keretek között a volt tagállamokban jelenleg egymástól viszonylag elszigetelten élő nemzetiségek számára csökkennének a fizikai és jogi korlátok.¹³ Az Unió részét képező nyugat-balkáni térség vonatkozásában továbbá jelentősen csökkenhetnének azok a megosztottságok és különbségek, amelyek komoly konfliktusok forrásai voltak, vagy éppen máig azok. Különösen érdekes helyzetet eredményezne az, ha a talán leginkább megosztott Bosznia-Hercegovina és Szerbia egyformán uniós tagságot kapna, mellyel a balkáni szerb népesség – bár nem egy ország, de egy nemzetközi integrációs közösség keretei között – egyesülhetne, kulturális és gazdasági értelemben egyaránt.

E térség uniós tagsága a négy szabadság elvének¹⁴ érvényesülését is jelentené a térségben, melyből az egykori jugoszláv utódállamok ismét egy egységes (immáron uniós) piac tagjaivá válhatnak.

Jugoszlávia és az EU (illetve annak jogelődei) kapcsolata

Jugoszlávia kapcsolata 1948-ban romlott meg véglegesen a Szovjetunióval, előbbi pedig fokozatosan az enyhe nyugati orientációjú „el nem kötelezettség” politikáját választotta. Ennek egyik gesztusa volt, hogy 1949-ben csatlakozott az Európa Tanácshoz.¹⁵ Nyugati és európai közeledését fokozta, hogy 1954-ben csatlakozott a mindössze egy éve megkötött Balkáni egyezményhez. Ennek további két tagja egyben NATO-tagállam volt (jelesül Görögország és

---

¹³ Uo. p. 48.

¹⁴ Áruk, személyek, szolgáltatások és a tőke szabad áramlása az Európai Unión belül.

¹⁵ Nem tévesztendő össze az Európai Tanáccsal, amely az Európai Unió egyik intézménye: „Az Európai Tanács hagyományosan következtetések elfogadásával határozza meg az EU által követendő általános politikai irányvonalat és prioritásokat, azaz nem vitat meg és nem is fogad el uniós jogszabályokat.” (forrás: Európai Tanács honlapja; <https://www.consilium.europa.eu/hu/european-council/>. Utolsó hozzáférés: 2024. október 12.) Az Európa Tanács ezzel szemben az EU-tól független, regionális nemzetközi szervezet, melynek célja a jogállamiság, emberi jogok és a demokrácia érvényesülésének előmozdítása Európában, valamint a nemzetközi viták békés rendezése.

Törökország), és egy esetleges szovjet támadás során a részes felek katonailag kölcsönösen segítették volna egymást.¹⁶

Az Európai Gazdasági Közösség az 1970-es években különös figyelmet szentelt a Mediterráneumra, valamint Kelet- és Közép-Európára. Jugoszlávia és az EGK között 1962-ben indult meg a gazdasági együttműködés. 1967-ben Jugoszlávia és az EGK a kettejük közötti kapcsolatokról szóló egyezményt írtak alá.¹⁷ Jugoszlávia és az EGK kapcsolata 1968-ra teljesedett ki¹⁸, előbbi pedig állandó EGK-beli képviseletet nyitott. 1970-ben kötötték az első kereskedelmi megállapodást (és amelyet 1971-ben további együttműködési területekkel egészítették ki), majd a következőt 1973-ban.¹⁹

1980-ban és 1983-ban, több lépcsőben, egy újabb, immár korlátlan időtartamú megállapodás lépett hatályba a következő területeken: tudományos együttműködés, ipar, pénzügyi támogatás és kooperáció az ipar területén, energia, mezőgazdaság, közlekedés, szociális ügyek (melynek része volt a jugoszláv munkavállalók diszkrimináció-mentessége a foglalkoztatás feltételeit illetően), valamint a környezet, turizmus vonatkozásában, mely jelentősen segítette a jugoszláv termékeknek az EGK piacára jutását. Az EGK először tett nyilatkozatot arra vonatkozóan, hogy az együttműködést a társulás váltsa fel az 1991/92-es időszakig. És amely talán az egyik legfontosabb szempont esetünkben, hogy az EGK szinte valamennyi, Jugoszláviából érkező ipari termékre vonatkozóan eltörölte a vámokat, míg számos más termék esetében plafont vezetett be. Jugoszlávia a maga részéről a legnagyobb kedvezményes elbánásban részesítette az EGK-t, miközben fenntartotta magának a jogot arra, hogy vámokat vessen ki, amennyiben gazdasági fejlődése azt úgy kívánja.²⁰

Az ipari együttműködés területén a két fél megállapodott annak minden formájának előmozdításában, a két entitás gazdasági szereplői közötti kapcsolatok biztosításával és a kölcsönös befektetések megfelelő védelmével. Megegyeztek továbbá a tudományos és technológiai együttműködés folytatásáról. Jugoszlávia többször is hitelt vett fel az Európai Beruházási Banktól infrastruktúra-fejlesztés céljából (erősáramú energiahálózat, közút- és vasútfejlesztés).²¹ Ezen beruházások egyik célja Görögország, mint újdonsült közösségi tagállam elérhetőségének javítása is volt. A Jugoszláviából érkező ipari termékek 90%-a vámmentességet élvezett. A kereskedelmi többlet az 1980-as években pedig jelentősen emelkedett.²² Kiváló kapcsolatot ápolt továbbá az Európai Szabadkereskedelmi Társulással (EFTA).²³

Jugoszlávia és az EGK kapcsolatai megszilárdultak, és többszöri találkozóra került sor az évek során. Létrejött a miniszteri szinten működő együttműködési tanács a jugoszláv népgyűlés képviselői és az Európai Parlament képviselői között. 1989-re a bővítési szándék is körvonalazódott a sokéves együttműködés eredményeként mind az akkori reformer jugoszláv vezetés, mind az EGK részéről. A Jugoszlávia véres széthullásával járó délszláv háborús konfliktus nyomán azonban 1991 november végére megszűntek az EGK és Jugoszlávia közötti kereskedelmi-

¹⁶ THEODORA GOTA: *Grčka, Turska i Jugoslavija u Balkanskom Paktu 1953-1954 – Novi pogledi*. In: Tokovi Istorije, 2011/2. p. 116-122.

¹⁷ A témával kapcsolatban részletesen lásd a az előző hivatkozásban említett cikket.

¹⁸ J. NAGY LÁSZLÓ: *Az európai integráció politikai története*. Szeged, 2005. p. 66.

¹⁹ DRAGAN ĐUKANOVIĆ: *SFR Jugoslavija i Evropska ekonomska zajednica: od uspešne saradnje i potencijalnog članstva do suspenzije svih sporazuma*. https://yuhistorija.com/serbian/medj_politika_txt00c1.html. Utolsó hozzáférés: 2024. október 13.

²⁰ Uo.

²¹ EEC-YUGOSLAVIA COOPERATION COUNCIL: *MEMO/90/64*. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_90_64. Utolsó hozzáférés: 2024. október 13.

²² Uo.

²³ ĐUKANOVIĆ

gazdasági együttműködési szerződések, tekintettel a bizonytalan politikai helyzetre, valamint a demokratikus berendezkedés hiányára, az emberi jogok megsértésére és a fegyveres konfliktusra.²⁴

Mindezek után azonban természetesen továbbra is kérdéses, hogy az integrációs folyamat valójában a régi kapcsolatok újraélesztése, vagy egy teljesen új megközelítést jelent. Ha onnan nézzük, hogy Jugoszlávia mint földrajzi egység ápolta jó kapcsolatokat az EGK-val, akkor inkább egyfajta újraélesztésről beszélhetünk. A jelentős időmúlás miatt azonban se az EGK, se az Európai Beruházási Bank felől érkező pénzügyi források hasznosulása már nem értelmezhető egy emberöltő múltán. Ha az egykori jugoszláv ipar termékeit nézzük, akkor ez alatt a gépipari termékeket emelhetjük ki, melyek gyártása inkább a mai Szlovénia, Horvátország területére összpontosult. Ha a nyersanyagok uniós egységes piacra kerülését vizsgáljuk, elmondható, hogy a nyugat-balkáni országok jelentős vasércartalékokkal, valamint az akkugyártáshoz szükséges lítiummal rendelkeznek, melyek uniós piacra történő bevonása stratégiai jelentőségű.

A jugoszláv gazdasági modell a kelet-európaiktól eltérően nagyobb szabadságot adott az állami vállalatoknak, azonban a klasszikus értelemben vett kapitalista piacgazdaságról nem beszélhetünk. Az egykori jugoszláv piac széttöredezett a mai nemzetállamok mentén, egységes térségi gazdaságpolitika pedig vagy nincs, vagy jelentéktelen mértékű a megvalósulása. A mai Európai Uniónak tehát több nemzetállami piacot kell a saját egységes piacába integrálnia. A szakképzett munkaerő az Európai Unió egységes piaca számára is szükséges, melyet a ma ott jelen levő milliós (részben a nyugat-balkáni térségből beáramló) vendégmunkás-létszám is alátámaszt. Ugyanez igaz a szellemi tevékenységet vagy online szellemi munkát, illetve platformalapú munkát végzők részéről is, akik tudásukat a világ bármely pontja felé kamtoztathatják.

Az infrastrukturális összeköttetések biztosításának szükségessége a mai korban nyilvánvaló. Igaz ez egyrészt az energiabiztonság fejlesztése céljából (például villamosenergia-rendszerek összekötése), földgáz és üzemanyag-ellátás biztonságának javítása és a külföldi (nagyhatalmi) függés csökkentése miatt. A közúti és vasúti infrastruktúra nemcsak a térség megközelíthetőségét érintené, de Európa átjárhatóságát is javítaná, miáltal Görögország is közelebb kerülne az EU-hoz ilyen értelemben, és egységes uniós határokon belül könnyebben elérhető lenne szárazföldön.

Orientációs kérdések és integrációs lépések

Ami a valamikori Jugoszlávia orientáltságáról elmondható, az az el nem kötelezett, de mégis nyugatbarát partneri kapcsolat az EGK-val. A mai utódállamok azonban jelentős eltéréseket mutatnak ezen a téren is: alapvető a nyugati orientáltság, azonban Szerbia esetében jelentős az oroszbarát politika, Montenegró és Szerbia esetében pedig a kínai kapcsolatok is. Ez utóbbi állam egyébként a jugoszláv időkben még nem volt meghatározó tényező Európában.

Jugoszláviában az 1970-es, 1980-as években még a hidegháborús *status quo* és a kétpólusú világ között a különutas, de nyugatbarát politika volt a meghatározó. Az Európai Unió jogelődjeinél a közös kül- és biztonságpolitika kérdése a mai értelemben még nem létezett. Mára viszont, különösen az ukrajnai orosz invázióra és a kínai befolyásra, a többpólusú világ kihívásaira tekintettel, az egységes európai kül- és biztonságpolitikát kellene magukénak vallaniuk a nyugat-balkáni országoknak, melynek megvalósulása az egyes tárgyalt államokban fennálló jelenlegi orientációra tekintettel számos kihívást rejt magában. Megemlíthető továbbá, hogy ezen államok integrálásával azok belpolitikai, valamint egymással szemben fennálló konfliktusaiak egyúttal az Unió belső konfliktusává is válhatnak. A kelet-európai bővítések vonatkozásában a bővítés

---

²⁴ EEC-YUGOSLAVIA COOPERATION COUNCIL

melletti érvként merült fel a stabilitás, prosperitás erősítése, uniós belső piac növekedése és ehhez kapcsolódó munkahelyteremtés, fokozatos fejlődés, a külső hatásoknak való kitettség csökkenése, strukturális változások,²⁵ uniós szakpolitikák átvétele.²⁶ A bővítési folyamat velejárájaként a harmonizált intézményi környezet egyszerűsíti a beruházást, a gazdasági együttműködést a térségben. Az EU-csatlakozás továbbá „(...) komoly kockázatcsökkentő faktor”.²⁷

A bővítési politika számára nagyobb mértékben először az egykori keleti blokkhoz tartozó országok intergrációja során merült fel az eltérő gazdasági fejlettségű és társadalmi-politikai berendezkedésű országok vonatkozásában a szolidaritás kérdése, az európai értékek továbbadásának igénye és ennek hathatós (kohéziós politikába bevonással történő) segítségével kérdése. Az ezzel járó anyagi terhek viselése már okozott némi ellenérzést egyes tagállamok részéről.²⁸ Más nézőpontból viszont ezeket a hátrányokat háttérbe szorítják az európai érték közösség és a hosszútávú érdemi változás a történelmileg és gazdaságilag hátrányosabb országokban.²⁹ Az Unió 2022-ig kétféle megközelítést használt a bővítésre vonatkozóan, a bővítés földrajzi iránya szerint: a nyugat-balkáni országok felé történő bővítést és az ún. EaP (Eastern Partnership). Ukrajna 2022-es orosz inváziója után azonban már ez a megközelítés is változott annyiban, hogy 2022 júniusában Ukrajna és Moldova is tagjelölti státuszt kapott. Mindez új lendületet adott a keleti bővítésnek (is), főleg, ha azt vesszük alapul, hogy a nyugat-balkáni országok esetében ez a folyamat már 2003-ban megkezdődött,³⁰ azonban ezen országok belső folyamatai és az Európai Unió befogadóképességének korlátai nehezítik a folyamatot.³¹

Az EU a béke és biztonság előmozdítására törekszik a vele szomszédos államokban. A nyugat-balkáni államok uniós tagállamkénti felvétele döntő fontosságú az illegális bevándorlás, szervezett bűnözés elleni küzdelem és más transznacionális kérdések szempontjából, valamint a külső nagyhatalmi tényezők, például Kína, Oroszország; valamint a térségben jelentős befolyással bíró Törökország vagy Szaúd-Arábia térnyerésének megakadályozása vagy csökkentése érdekében.³² A térségben a gazdasági fejlesztés önmagában elégtelen; a fiatalok elvándorlása, a strukturális hiányosságok pedig afféle biztonsági kockázatot is jelentenek.³³ További probléma még az ún. „korróziós tőke” térségbe áramlása elsősorban Kína, Oroszország felől. Ez a tőkebeáramlás az uniós integrációs követelményekkel ellentétes hatásokat vált ki; a kormányzati és politikai hiányosságokat és problémákat erősíti,³⁴ így az integrációs folyamatokra negatívan vagy akár visszatartó jelleggel hat.

Más, sajátos módon is hozzájárul az EU a térség stabilitásának előmozdításához Koszovó önálló államkénti kezelésével és Szerbia felé támasztott azon elvárással, hogy ismerje el azt önálló államként és partnerként. Noha ebben a kérdésben nincs meg valamennyi tagállam osztatlan egyetértése, a térség egységes integrációja mégsem valósítható meg következetes külpolitikai irány

---

²⁵ Vö. jelen cikk „spill over” hatásra vonatkozó részével.

²⁶ MOCSÁRY 2019. p. 41.

²⁷ Uo. p. 53.

²⁸ Uo. p. 35.

²⁹ Uo. p. 35.

³⁰ KHRYSTYNA PARANDII: *Eastern Europe Joins the Western Balkans*. 2023, p. 5. <https://www.gmfus.org/news/eastern-europe-joins-western-balkans-new-start-eus-enlargement-policy>. Utolsó hozzáférés: 2023. december 18.

³¹ PARANDII 2023. p. 5.

³² Uo. p. 5.

³³ European Union Institute for Security Studies (EUISS): *Megatrends in the Western Balkans*. In: *Balkan Futures - Three Scenarios for 2025*, 2018. p. 13-14.

³⁴ GIULIA CRETTE ET AL.: *Energising EU enlargement? The prospects of the Green Agenda for the Western Balkans*. *Clingendael Magazine for International Relations*, 2021/5. p. 5.

és a tagjelöltek felé táplált azon elvárás nélkül, hogy viszonyaikat tartósan és békésen rendezzék. Mivel azonban Koszovónak Szerbia által történő elismerése erősen kétséges, kérdéses, hogy kizárólag annak Szerbia általi, önálló államként történő elismerését tekinti az Unió egyetlen lehetséges forgatókönyvnek, vagy van lehetősége alternatív, de mégis tartós rendezést ígérő megoldásnak. A kisebbségvédelem is kiemelt szerepet kap az integrációs folyamatot vizsgáló éves országjelentésekben³⁵ és a csatlakozási alapfeltételek, valamint a különböző tagjelöltek csatlakozási folyamatait végigkísérő tárgyalási fejezetekben.³⁶

A nyugat-balkáni jogállamiság kérdése

A nyugat-balkáni országok esetében egy sajátos hatalomgyakorlási mód rajzolódik ki, ami a „state capture” („állam foglyul ejtése”, vagy „állam erővel megszerzése”) fogalmával jellemezhető. Ebben a hatalomgyakorlási módszerben a közhatalmi döntéseket sokszor inkább egyéni vagy szűkebb csoportérdekek mentén, és nem (vagy nem teljesen) a tágabb értelemben vett közérdek mentén hozzák meg, sokszor illegitim módszerekkel. Ezen rendszerekben³⁷ a hatalom gyakorlóit az állami szervekbe és struktúrákba beépítik saját támogatóikat, mintegy végrehajtókként. Ezek a személyek aztán elsődlegesen a hatalmon levő politikai elit érdekeit szolgálják a közügyek képviselésével szemben és kihasználják az állami erőforrásokat.³⁸ A jelenség egyébként a kelet-európai országok, sőt, Olaszország vonatkozásában is időről időre visszatérő probléma.

Mindez az Európai Unió szempontjából fontos jogállamiság megvalósulását ellehetetlenítő helyzet.³⁹ További probléma, hogy mindez jelentősen rontja a nyugat-balkáni országok integrációs kilátásait, ráadásul erősíti a tehetséges, javarészt fiatalokból álló népességsoport Nyugat-Európába áramlását.⁴⁰ Az EU először a Magyarországgal kapcsolatos jogállamisági kifogásaival, és ennek mentén az országnak a pénzübeli támogatások részleges befagyasztásával konkretizálta, hogy nem enged a jogállamisági kritériumok megvalósulásából, jelzést adva ezzel a tagjelölt és potenciális tagjelölt országok felé is.

Az e rezsimek által végrehajtott színlelt, illetve szelektív demokratikus és intézményi változtatások végrehajtása aláássa az állam és a politikai elit hitelességét, valamint az uniós értékek és alapelvek, közös érdekek érvényesülését.⁴¹ Az Európai Unióval fenntartott kapcsolatok lehetővé teszik a nyugat-balkáni vezetők számára, hogy kihasználják a csatlakozási folyamat legitimációs hatásait, miközben egyúttal folytatják fél-autokratikus uralmukat. Zweers 2019-es megállapítása szerint *“a legújabb kutatások azt mutatják, hogy az EU csatlakozásának feltételrendszere valóban akaratlanul is lehetővé teszi az informális hálózatok számára, hogy megszilárdítsák hatalmukat, olyan dinamikát teremtve, amely tartósan aláássa a fenntartható demokratizálódás irányába tett*

---

³⁵ Az Európai Bizottságnak az adott tagjelölt államról szóló éves összefoglaló jelentései az integrációs folyamatban elért eredményekről, valamint a Bizottság e téren adott ajánlásai.

³⁶ GOSZTONYI KRISZTINA: *Magyarország érdeke a nyugat-balkáni bővítésben*. In: Koller Boglárka - Ördögh Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Dialóg Campus Kiadó, 2019. p. 52.

³⁷ E szempontból jelen cikk Bosznia-Hercegovinát, Montenegrót és Szerbiát veszi górcső alá.

³⁸ MATTEO BONOMI ET AL.: *Avoiding the Trap of Another Paper Exercise: Why the Western Balkans Need a Human Development-centred EU Enlargement Model*. In: IAI PAPERS, 2020/4. p. 3.

³⁹ MAARTEN LEMSTRA: *The destructive effects of state capture in the Western Balkans - EU enlargement undermined*. In: *Clingendael Magazine for International Relations*, 2019/5. p. 2.

⁴⁰ Uo. p. 3.

⁴¹ Uo. p. 4.

bármilyen előrelépést”.⁴² A nyugat-balkáni országok – különösen Szerbia – esetében különösen szembeötlő a nyugati integráció felé tett lépések és az Oroszországgal fennálló jó kapcsolatok továbbápolása közötti ellentmondás, mely idővel választási kényszerhelyzetet eredményezhet Szerbia részére, a hagyományos szerb hintapolitika feladásával.

Déli szomszédunknál egyébként is különösen tetten érhető az Unió, mint „egyéb” nagyhatalmi tényezőként értékelése⁴³, mely gyengíti az integráció irányába tett lépéseinek hitelességét, politikai irányának egyértelműségét.

Mindazonáltal a „*state capture*” jelenségével érintett, hatalmat jobban koncentráló államokban, így Szerbiában is, a gazdasági stabilitás és teljesítőképesség egyik biztosítéka talán épp ezen berendezkedésben keresendő.⁴⁴ Kiemelendő azonban, hogy e rendszerek a valóságban – mivel sokszor egy szűkebb érdekcsoport érdekeit képviselik – hosszú távon fenntarthatatlanok. Ezen okra visszavezetve, valamint az uniós alapelvek érvényesülése érdekében a valódi jogállamiság érvényesülése a demokratikus berendezkedés abszolút jellegű követelmény kell, hogy legyen, azonban a bővítés során célszerű szem előtt tartani a nyugat-balkáni országok hatalomgyakorlási módjait.

A fentiekkel ellentétben, Horvátországban a tagjelölti státusz elnyerését megelőző időszakban olyan folyamatok zajlottak le a tagsági cél valós elérése érdekében, melyek megvalósítása – figyelembe véve a térség országainak működését és Horvátország 1990-es évekbeli politikáját – erősen kétséges lett volna.⁴⁵ A horvát csatlakozással kapcsolatban azonban egy igen érdekes jelenségnek lehettünk tanúi. Habár az egyes tagállamokban, illetve tagjelölt államok nacionalistái szemében az EU általában afféle negatív tényező a nemzeti szuverenitás és az önálló nemzeti külpolitika tekintetében, Horvátország esetében ez éppen ellenkezőleg hatott. A „*balkáni*”, mint sokszor negatívan megítélt hovatartozással, és egyúttal az európai értékrendszerhez közelítéssel, az EU felé történő nyitás épp ennek ellenkezőjét testesíti meg, a tagállamiság pedig a nemzetközi elismertséget („*de-balkanizing*”), és egyúttal az államiság védelmét jelenti a külső tényezőkkel szemben.⁴⁶ Utóbbinak egyrészt történelmi (elsősorban a délszláv háború nyomán), előbbinek az évszázados nyugati orientáltság az okai.

Bővítéselméleti kérdések

A bővítés szempontjából többféle elmélet létezik annak vizsgálatára, hogy maga a csatlakozási folyamat milyen külső-belső változásokat igényel és eredményez. A *konstruktivista*,⁴⁷ a *formális racionális*⁴⁸ modell mellett a „*liberális kormányköziség*”⁴⁹ jelent egy olyan új megközelítést, amely a „*state capture*” jelenséggel érintett nyugat-balkáni államokban valamelyest segítheti az integrációs folyamatokat, ezáltal az EU és a nyugat-balkáni országok is kölcsönös, valamint egyéni előnyökhöz jutnak. A politikai szocializáció hiányát erősítheti továbbá az, hogy ezen országokat

⁴² ZWEERS 2019, p. 7.

⁴³ PARANDII 2023. p. 16.

⁴⁴ ÁRMÁS JULIANNA - NÉMETH FERENC: *A nyugat-balkáni politikai helyzet és kockázatok*. In: KKI elemzések, KE-2021/64. p. 13.

⁴⁵ DEJAN JOVIĆ: *Turning nationalists into EU supporters: the case of Croatia*. In: Morton Abramowitz et. al. (szerk.): *The Western Balkans and the EU: 'the hour of Europe'*; CHAILLOT PAPERS, 2011. június; p. 41.

⁴⁶ JOVIĆ 2011. Uo. p. 41.

⁴⁷ Kis lépésekben történő bővülés, valamint a közösségi normák lassú érvényesülése a csatlakozás előtt és azt követően. MOCSÁRY 2019. p. 37.

⁴⁸ Demokratikus feltétel- és keretrendszer kiépülése. MOCSÁRY 2019. p. 37.

⁴⁹ Olyan megközelítés, amely nagyobb hangsúlyt helyez a tagállamok, tagjelöltek belső, illetve külső politikai alku- és döntéshozatali folyamataira, megőrizve azok népszerűségét is. MOCSÁRY 2019. p. 37.

még tanácskozási joggal sem vonják be megfelelően az őket (akár jelenleg is) érintő uniós döntések meghozatalába, például a migrációs kérdésekben,⁵⁰ holott ez a térség a balkáni migrációs útvonalaként szerepel a köztudatban. Az uniós szakintézmények és a tagjelölti, vagy épp tagállami intézményei közötti együttműködés szükséges tehát a dinamikusabb integráció eléréséhez.⁵¹

Az információs társadalom kora által felkínált gazdasági és politikai lehetőségek

A térség számára a jelen kor technikai vívmányai számos lehetőséget nyújtanak. A digitalizáció, e-kereskedelem, ipar 4.0, valamint az ún. platformgazdaság, valamint a „gig economy”,⁵² mint területi korlátok nélküli „piacterek” eddig nem látott, folyamatosan növekvő lehetőségeket és egyúttal kockázatokat, a jogtudományok és a kapcsolódó tudományterületek számára pedig folyamatos kihívásokat jelentenek. A nyugat-balkáni országokban az internet-lefedettség és az urbanizáció mértéke még valamelyest az EU-átlag alatti.⁵³ Ennek ellenére Szerbia például a világon a 11. helyen, Európában pedig a 4. helyen van azon a listán, amely a digitális “munkaerő” létszámát veszi alapul. Lakosságszám-arányosan közel kétszer annyian dolgoznak ebben a szektorban, mint a világ egyik vezető digitális piacát jelentő USA-ban.⁵⁴

Amennyiben a jelen kor kihívásait, lehetőségeit ezen országokban is kamatoztatni kívánja az EU, akkor a digitális értéklánc-alapú gazdasági modell erősítését, és egyúttal az alacsony hozzáadott értékű termékek előállításának helyettesítését, vagy annak mértéke csökkentését, valamint az ehhez szükséges humánerőforrás biztosítását, helyben maradását is támogatnia szükséges.⁵⁵ Ráadásul az értékláncokba bekerülés, annak sorrendjében előrébb sorolás ezen országok versenyképességét, gazdasági stabilitását is növelhetné.

---

⁵⁰ ZWEERS 2019. p. 8.

⁵¹ Uo. p. 9.

⁵² A fogalom által jelölt összetett jelenséget néhány szóban körbeírni, különböző jogágak mentén (pl. polgári jog, munkajog, szociális jog, szerzői jog) jellemezni és tipizálni igen körülményes lenne. Holott a gyengébb fél védelme és a felek egyenrangúságának biztosítása érdekében ez elengedhetetlen lenne. Jelen cikk összefoglalóan azzal a meghatározással dolgozik, hogy a „gig economy” tulajdonképpen a szabadúszó („freelancer”) munkát vállalkókból/szolgáltatók teljesítőkből, a megrendelői oldal pedig pontosan nehezen körülhatárolható ügyfelekből áll. A folyamat digitális platformokon (platformszolgáltatói weboldalakon, applikációkon) keresztül zajlik, térben és időben nehezen körülhatárolható módon. Lényege a javarészt alkalmi foglalkoztatás, határokon átívelő jelleg, ahol a digitális platform afféle közvetítő szerepet tölt be a „megrendelő” és a munkát elvégző „vállalkozó” között. A kérdés általános és egyes területi (szerbiai) jogi aspektusaival, kihívásaival kapcsolatban lásd: Sanja Stojković – Ivana Ostojčić: LABOUR LAW STATUS OF PLATFORM WORKERS – BETWEEN AUTONOMY AND SUBORDINATION; in *Regional Law Review*, https://rlr.iup.rs/wp-content/uploads/2021/12/RLR_2021_online_cip.pdf, 2024. november 5.

⁵³ EUISS 2018. p. 17.

⁵⁴ BRANKA ANDJELKOVIC ET.AL.: *Digging into Gig Economy in Serbia: Who are the digital workers from Serbia and why do they work on global platforms?* Public Policy Research Centre, Belgrád, 2019. február. p. 3. *A forrás 2018. decemberi adatokat tartalmaz.*

⁵⁵ THE VIENNA INSTITUTE FOR INTERNATIONAL ECONOMIC STUDIES (BÉCSI NEMZETKÖZI GAZDASÁGI TANULMÁNYOK INTÉZETE): *AZ EU-KKE ÚJ NÖVEKEDÉSI MODELLJE: A szakosodás csapdájától a megatrendek felé.* Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája, 2021. május. p. 45.

Figyelemre méltó, hogy a Digitális Európa Program forrásaihoz hozzáférést kapnak⁵⁶ a nyugat-balkáni tagjelölt országok, tényleges tagságuk megszerzése előtt.⁵⁷ Álláspontom szerint ez nem más, mint a fokozatos forrásjuttatás elvének egyik gyakorlati megvalósulása. Sőt, egyfajta gesztusgyakorlás e balkáni államok felé. Megelőlegezett bizalom arra vonatkozóan, hogy ezeket a forrásokat annak céljaira, az uniós értékek figyelembevételével valósítják meg és egyúttal a lépcsőzetesség egyik gyakorlati példáját is megvalósítja. Az ez ügyben tartott második szabályozási tanácskozáson⁵⁸ már Albánia, Szerbia, Észak-Macedónia és Montenegró⁵⁹ infokommunikációért felelős kormánytagjai is részt vettek, és ekkor írták alá megállapodásaikat az EU-val, melynek alapján részt vehetnek a Digitális Európa Programban és ez alapján részesülhetnek pénzügyi forrásokban.⁶⁰

Mindezek vonatkozásában egy, eddig nem igazán vizsgált lehetőség is adódik. Jelesül, hogy az egységes digitális szabályalkotás korai szakaszában vagyunk, a nyugat-balkáni országok tehát ezzel kapcsolatban különösebb lemaradásban nincsenek. A Digitális Európa Program forrásaihoz hozzáféréssel pedig akár az EU-átlag közeli értékeket is elérhetnek, illetve tarthatnak ezen államok. A joganyag fejlődéséhez pedig hozzájárulhatnak azáltal, hogy a források elosztásánál az ő szempontjaik, gondolkodásmódjuk is megjelenik, anélkül, hogy a szabályalkotási mechanizmusba közvetlen beleszólásuk lenne.

Összegzés

Az uniós csatlakozási feltételek mentén történő reformok véghezvitelével végrehajtott integráció afféle “európaizálódást” jelent. *“Vagyis a kívánt társadalmi stabilitás a nyugat-balkáni térség országaiban a tagság reális perspektívájának transzformatív támogatása nélkül is létrejöhet. Azonban csak egy olyan, alapvetően autokratikus „stabilokrácia” vezetésével, amely informális hatalomgyakorlásának igazolására éppen ennek a stabilitásnak a megteremtését és fenntartását használja fel, miközben elmulasztja az európai értékek megvalósítását.”*⁶¹ Ezzel ellenkezőleg, az Unió egyik feladata az “európaizáló” szerepében *“normatív transzformációs erőként”* elősegíteni a demokratizálódási folyamatot, intézményes fejlődést, közvetlen vagy közvetett módokon.⁶²

A valósághoz azonban hozzátartozik az is, hogy ezek teljes megvalósulása, az uniós érdekek és értékek érvényesülése nagymértékben összefügg. Így nehezen képzelhető el a személyek szabad

---

⁵⁶ DIRECTORATE-GENERAL FOR COMMUNICATION: *Digital Europe Programme opens to candidate countries Montenegro, North Macedonia, Albania, and Serbia to access calls for funding.* https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/digital-europe-programme-opens-candidate-countries-montenegro-north-macedonia-albania-and-serbia-2023-06-30_en. Utolsó hozzáférés: 2024. november 1.

⁵⁷ DIRECTORATE-GENERAL FOR COMMUNICATIONS NETWORKS, CONTENT AND TECHNOLOGY: *Digital Europe Programme open to Bosnia and Herzegovina.* <https://digital-strategy.ec.europa.eu/hu/news/digital-europe-programme-open-bosnia-and-herzegovina>. Utolsó hozzáférés: 2024. november 1.

⁵⁸ *“Second edition of the Regulatory Dialogue”* elnevezéssel, 2023. június 30-án, Brüsszelben.

⁵⁹ Bosznia-Hercegovina később írt alá megállapodást az EU-val (2024 májusában), mely visszamenőlegesen, 2024. január 1-jétől hatályos, így ebben a pontban még nem értékelt.

⁶⁰ Ezen országokból az gazdasági szereplők, különböző szervezetek és a közigazgatás részesülhet pénzügyi forrásokban. A megbeszélés főbb pontjai egyébként az adatkezeléssel és az adatok áramlásával, e-szolgáltatások és az interoperabilitás, a digitális identitás és a kiberbiztonság voltak. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/second-regulatory-dialogue-between-eu-and-western-balkans>. Utolsó hozzáférés: 2024. november 3.

⁶¹ MOCSÁRY 2019. p. 40.

⁶² OROSZ ANNA: *A demokrácia állapota a Nyugat-Balkánon – regionális trendek az európai integráció tükrében.* In: Koller Boglárka - Ördög Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon.* Dialóg Campus Kiadó, 2019. p. 87.

áramlása az igazságügyi és bűnüldözési együttműködés nélkül, a szolgáltatások és áruk szabad mozgásának biztosítása uniós jogszabályok és szabványok átültetése nélkül, a vámunióhoz csatlakozás nélkül. A tagjelölt országok vonatkozásában pedig a források minél közvetlenebb kiosztására, a társadalom minél szélesebb rétegeinek bevonásával, valamint az ezek közötti együttműködés ösztönzésére van szükség. A kényszer azonban a „*state capture*” jelenségével érintett államokban nem lehet kizárólagosan követendő út, ugyanis az az előbbi jelenség, valamint a hatalom monopolizálása erősödését eredményezhetné.

A társulási folyamat részeként szükséges lenne a folyamat olyan jellegű megreformálása, amely a tagjelölt országok számára egy reálisan, belátható időn belül elérhető célként lenne rögzíthető. Ezen országok politikáit pedig ennek megfelelően lehetne alakítani, ugyanis a nyugat-balkáni országok részéről egyfajta „*európaizálódási fáradtság*” alakult ki,⁶³ amellyel szoros összefüggésben van ezen országok lakosai és politikai elitje által egyre jobban képviselt euroszepticismus, valamint az az érzet, hogy a jelentős erőfeszítések ellenére a csatlakozás egy soha el nem érhető cél. Mindez jelentősen aláássa a csatlakozási folyamat hitelességét és eredményességét.⁶⁴ Ráadásul ez megindíthat egy olyan ördögi körfolyamatot, aminek további velejárója, hogy a demokratikus átalakulás és a feltételek elégtelen teljesítése miatt a tagállamokban kialakul egy ellenszenv a további bővítésekkel kapcsolatban. Ezen negatív folyamat kiegészülhet azzal is, hogy a tagság elérése, mint közös erőfeszítésekkel elérendő cél távolodása az annak elérését célzó pártpolitikai és nemzetiségi szövetségek felbomlását eredményezheti, ahogyan az Észak-Macedóniában történt.⁶⁵ Ennek elkerülésére alkalmasnak – főleg ezen országok esetében – az ún. „*spill over*” hatás mutatkozik, melynek során ha valamely tagjelölt állam eléri a kívánt integrációs eredményt, vagy akár a tagságot, e ténynek más államok felé is afféle továbbgyűrűző hatása lesz („*földrajzi spill-over*”)⁶⁶. Az egyes országok különbözőképpen egymásra utalt, kooperáló gazdasági szektorai pedig szintén hatnak egymásra, és a szükséges változásokat ezek mentén eszközölik.⁶⁷

Az Európai Politikai Közösség 2022. májusi ülésén az Európai Tanács elnöke, Charles Michel előadásában szorgalmazta az integrációs folyamat gyorsítását és a teljes csatlakozás előtt realizálódó, kézzelfogható előnyök biztosítását a tagjelöltek számára. A 2020 februárjában elfogadott *Enlargement Policy Reform* elnevezésű uniós háttéranyag előírta bizonyos tagjelölti reformlépések teljesítése esetén az IPA⁶⁸ forrásokból elérhetőnél nagyobb mértékű pénzügyi támogatás nyújtását az Európai Strukturális és Beruházási Alapokból.⁶⁹ A második lépés a tagjelölt ország integrálása a belső piacba, utolsó lépésként pedig tagállami jogosultságokkal felruházása - ide nem értve a vétőjogot és bizottsági tag (Commissioner) delegálásának jogát. Mindez jelentősen növelhetné a tagállamok bizalmát a tekintetben, hogy az EU is partnerként

---

⁶³ ZWEERS 2019. p. 2.

⁶⁴ OROSZ 2019. p. 78.

⁶⁵ GOSZTONYI KRISZTINA: *A demokrácia állapota a Nyugat-Balkánon – regionális trendek az európai integráció tükrében*. In: Koller Boglárka - Ördögh Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Dialóg Campus Kiadó, 2019. p. 56.

⁶⁶ MOCSÁRY 2019. p. 37.

⁶⁷ Uo. p. 36.

⁶⁸ *Instrument for Pre-Accession Assistance*, azaz Előcsatlakozási Támogatási Eszköz. Az EU által a tagjelölt országok számára juttatott, az integrációt elősegítő pénzügyi támogatás, melyet különböző programozási időszakokban, változó támogatási intenzitással, több pályázati felhíváson keresztül juttatnak.

⁶⁹ BRANISLAV STANICEK: *'Beyond enlargement': European Political Community and enlargement policy reform*. In: European Parliamentary Research Service, 2022. október (PE 739.209). 2022. november. p. 2.

kezeli az érintett országokat. Ennek része lehetne továbbá az EU szakosított intézményeiben tanácskozási joggal (szavazati jog nélkül) történő részvétel.⁷⁰

A nyugat-balkáni uniós tagjelölt országok az európai átlaghoz képest gazdasági és ehhez szorosan kötődő infrastrukturális, bizonyos jogalkotási elmaradottságuk ellenére a földrajzi szempontból egységes Európa részei. Integrációjukkal a valóban egységes Európa létrehozása felé tenne lépéseket az Európai Unió, egyúttal csökkentené a külső nagyhatalmi tényezők befolyását a kontinensen. Mindez azonban nem képzelhető el mind a tagjelölt országok, mind az Unió részéről történő szemléletmódváltás, vagy legalábbis újragondolás nélkül.

---

⁷⁰ STANICEK 2022. p. 2.

Irodalomjegyzék

- ÁRMÁS JULIANNA - NÉMETH FERENC: *A nyugat-balkáni politikai helyzet és kockázatok*. In: KKI elemzések, KE-2021/64.
- BRANKA ANDJELKOVIC ET.AL.: *Digging into Gig Economy in Serbia: Who are the digital workers from Serbia and why do they work on global platforms?* Public Policy Research Centre, Belgrád, 2019. február
- BRANISLAV STANICEK: *'Beyond enlargement': European Political Community and enlargement policy reform*. In: European Parliamentary Research Service, 2022. október (PE 739.209)
- DEJAN JOVIĆ: *Turning nationalists into EU supporters: the case of Croatia*. In: Morton Abramowitz et. al. (szerk.): *The Western Balkans and the EU: 'the hour of Europe'*; CHAILLOT PAPERS, 2011. június
- DRAGAN ĐUKANOVIĆ: *SFR Jugoslavija i Evropska ekonomska zajednica: od uspešne saradnje i potencijalnog članstva do suspenzije svih sporazuma*. https://yuhistorija.com/serbian/medj_politika_txt00c1.html. Utolsó hozzáférés: 2024. október 13.
- European Union Institute for Security Studies (EUISS): *Megatrends in the Western Balkans*. In: *Balkan Futures - Three Scenarios for 2025*. Publikálás éve: 2018
- GIULIA CRETTI ET AL.: *Energising EU enlargement? The prospects of the Green Agenda for the Western Balkans*. In: *Clingendael Magazine for International Relations*, 2021/5.
- GOSZTONYI KRISZTINA: *A demokrácia állapota a Nyugat-Balkánon – regionális trendek az európai integráció tükrében*. In: Koller Boglárka - Ördögh Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Dialóg Campus Kiadó, 2019
- GOSZTONYI KRISZTINA: *Magyarország érdeke a nyugat-balkáni bővítésben*. In: Koller Boglárka - Ördögh Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Dialóg Campus Kiadó, 2019
- ISMERETLEN SZERZŐ: *MEMO Dec 17, 1990; EEC-YUGOSLAVIA COOPERATION COUNCIL*
- JAMES ROBERTSON: *The Life and Death of Yugoslav Socialism*. In: *Catalyst*, Jacobin, 2017/7.
- J. NAGY LÁSZLÓ: *Az európai integráció politikai története*. Szeged, 2005.
- KHRYSTYNA PARANDII: *Eastern Europe Joins the Western Balkans*. <https://www.gmfus.org/news/eastern-europe-joins-western-balkans-new-start-eus-enlargement-policy>. Publikálás időpontja: 2023. június. Letöltés időpontja: 2023. december 18.
- MAARTEN LEMSTRA: *The destructive effects of state capture in the Western Balkans - EU enlargement undermined*. In: *Clingendael Magazine for International Relations*, 2019/5.
- MATTEO BONOMI ET AL.: *Avoiding the Trap of Another Paper Exercise: Why the Western Balkans Need a Human Development-centred EU Enlargement Model*. In: *IAI PAPERS*, 2020/4.
- MOCSÁRY PÉTER: *Az Európai Unió érdekei a bővítésben*. In: Koller Boglárka - Ördögh Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Dialóg Campus Kiadó, 2019
- NIENKE VAN HEUKELINGEN - WOUTER ZWEERS: *The EU enlargement package - Can one bad apple spoil the whole barrel?* In: *Clingendael Magazine for International Relations*, 2020. október
- NÉMETH, FERENC: *European Political Community: A New Strategic Framework on the Horizon?* In: *Foreign Policy Review*, 2023/1.

- OROSZ ANNA: *A demokrácia állapota a Nyugat-Balkánon – regionális trendek az európai integráció tükrében*. In: Koller Boglárka - Ördögh Tibor (szerk.): *Európaizáció a Nyugat-Balkánon*. Dialóg Campus Kiadó, 2019
- THEODORA GOTA: *Grčka, Turska i Jugoslavija u Balkanskom Paktu 1953-1954 – Novi pogledi*. In: Tokovi Istorije, 2011/2.
- THE VIENNA INSTITUTE FOR INTERNATIONAL ECONOMIC STUDIES (BÉCSI NEMZETKÖZI GAZDASÁGI TANULMÁNYOK INTÉZETE): *AZ EU-KKE ÚJ NÖVEKEDÉSI MODELLJE: A szakosodás csapdájától a megatrendek felé*. Friedrich-Ebert-Stiftung Budapesti Irodája, 2021. május
- WOUTER ZWEERS: *Between effective engagement and damaging politicisation: Prospects for a credible EU enlargement policy to the Western Balkans*. In: Clingendael Magazine for International Relations, 2019/5.

Internetes források jegyzéke

<https://www.consilium.europa.eu/hu/european-council/>

Utolsó hozzáférés: 2024. október 12.

<https://www.consilium.europa.eu/hu/policies/enlargement/turkey/>

Utolsó hozzáférés: 2024. október 27.

https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/news/digital-europe-programme-opens-candidate-countries-montenegro-north-macedonia-albania-and-serbia-2023-06-30_en

Utolsó hozzáférés: 2024. november 1.

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/hu/news/digital-europe-programme-open-bosnia-and-herzegovina>.

Utolsó hozzáférés: 2024. november 1.

<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/second-regulatory-dialogue-between-eu-and-western-balkans>

Utolsó hozzáférés: 2024. november 3.

https://yuhistorija.com/serbian/medj_politika_txt00c1.html

Utolsó hozzáférés: 2024. október 13.